

JUHLAJULKAISU

MATTI YLÖSTALO

1917 · 4/2 · 1987

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

VAMMALA 1987. VAMMALAN KIRJAPAINO OY

ISSN 0356-7222

ISBN 951-855-087-5

ISBN 978-951-855-870-8 (PDF)

Asianajajalaitoksen ja asianajajien riippumattomuudesta

Asianajajan ammatti luokitellaan perinteisesti vapaaksi ammatiksi. Suomessa ei tosin ole, toisin kuin esimerkiksi Saksan liittotasavallassa, lain määräyksen säädetty asianajajan harjoittavan ammattiaan vapaana ammattina. Meillä ammatin vapaus on ilmaistu vuonna 1958 annetussa asianajajalaissa säädetyissä asianajajan kelpoisuusvaatimuksissa siten, että epäitsenäisessä asemassa olevat henkilöt eivät ole kelpoisia asianajajiksi. Asianajajakunta on myös järjestetty itseään hallitsevaksi ja valvovaksi yhteiskunnalliseksi ammattikunnaksi. Asianajajan itsenäisyys ja asianajajakunnan itsehallinto kuvastavat meillä asianajajan ammatin vapautta.

Vaikka tuntuisi luonteelta se, että ammatin vapauteen kuuluisi myös laaja vapaus sen harjoittamiseen ilman rajoittavien sääntöjen kahlintaa, asia ei asianajajan osalta ole näin. Vapaus ei anna oikeutta valttomuuteen, vaan mahdollisuuden järjestää ammatinharjoittaminen määrättyjen ammatin luonteesta johtuvien säännösten antamissa rajoissa. Se yhteiskunnallinen merkitys, joka asianajajan toimella on, on saanut julkisen vallan katsomaan tarpeelliseksi asettaa sääntöjä noudatettaviksi asianajajan tointa harjoitettaessa. Miksi valtiovalta meillä on katsonut hyväksi näin tehdä, on perusteltu selkeästi asianajajalakiamme koskevassa hallituksen esityksessä muun muassa seuraavasti:

»Valtion velvollisuutena on tehdä kansalaisille mahdolliseksi toteuttaa ne oikeudet, jotka oikeusjärjestyksen mukaan heille kuuluvat. Oikeusrauhan ja sen tuoman turvallisuuden edistäminen kansalaisten keskeisissä suhteissa sekä heidän suhteissaan valtion ja sen luomiin tai sallimiin yhteiskunnallisiin toimintamuotoihin on ehdoton oikeusvaltiolle asetettava vaatimus. Nykyaikaisen yhteiskunnan monimutkainen rakenne laajoine virkakoneistoinen sekä taloudellisen elämän ja sen toimintamuotojen nopeasti tapahtuva kehitys ovat kuitenkin vieneet laajaan lainsäädäntöön, jonka hallitseminen yksityiselle kansalaiselle ei enää ole mahdollista samassa määrässä kuin aikaisemmin. Seurauksena tästä on ollut kansalaisten yhä voimistuva tarve saada oikeudellisten asiointensa järjestämisessä ja hoitamisessa asiantuntevaa

neuvontaa ja apua. Kun tämä neuvonta ja apu, jota ammattiasianajat antavat, olennaisesti edistää myös valtion etujen mukaisen tavoitteiden saavuttamista asianajajien toiminnan ollessa valvonnanalaista, on asianajajien toiminnan järjestäminen asianmukaiseksi ja tarkoituksenmukaiseksi saanut yhä suuremman merkityksen.

Voimassa oleva oikeusjärjestys, vallitsevat yhteiskunnalliset ja taloudelliset olot sekä historiallinen kehitys ovat olleet ratkaisevina järjestettäessä kysymystä oikeusasioden hoidossa ja oikeudenkäynnissä tarvittavasta lainopillisesta neuvonnasta ja avusta. Tämän vuoksi on kysymys eri maissa saanut toisistaan jossakin määrin poikkeavan ratkaisun. Yhteisenä piirteenä on kuitenkin todettava pyrkimys saada asianajajakunnalle määrätynlainen julkisoikeudellinen asema sekä alistaa asianajajakunta valvonnanalaiseksi.»

Asianajalaitoksen järjestäminen on siten havaittu edellytykseksi tyydyttävälle oikeudenhoidolle nykyaikaisessa oikeusvaltiossa. Asianajalakisimme ja sen myötä meillä noudatettaviksi määrätyn asianajajan ammattia koskevat säännökset eivät ole pelkästään kotimainen ilmiö ja tulos oman asianajalaitoksemme kehityksestä. Yleisesti nimittäin voidaan todeta, että asianajalaitos ja asianajajatoiminta on lainsäädännöllisesti järjestetty kaikkialla maailmassa yhteiskunnallisesta järjestelmästä riippumatta.

Yksittäisen asianajajan sekä asianajajien kollektiivina muodostaman asianajajakunnan itsenäisyys on oikeusvaltiossa sekä oikeusturvan että toimivan oikeudenhoidon takeena. Riippumattomuus voidaan katsoa ammatin harjoittamisen välttämättömäksi perusedellytykseksi. Vaatimus asianajajakunnan ja yksittäisen asianajajan itsenäisyydestä on rinnakkainen oikeusvaltion kulmakivenä pidetylle aksiomalle tuomioistuinten ja tuomarien riippumattomuudesta. Näiden kahden oikeudenhoidon eri orgaanin asema on sidoksissa toisiinsa. Ei ole oikeusvaltiota, josta puuttuisi toinen, joko riippumattomat asianajat tai riippumattomat tuomarit. Toisen puuttuminen on merkki siitä, että myös toinen puuttuu.

Asianajajien ja asianajajakunnan riippumattomuus nähdään yleismaailmallisesti tärkeäksi kysymykseksi osana koko oikeudenhoidon itsenäisyyttä. Siten Yhdistyneiden Kansakuntien piirissä valmisteltuun oikeudenhoidon riippumattomuutta koskevaan julistusluonnokseen (The Montreal Declaration on the Independence of Justice, 10. 6. 1983) sisältyy paitsi tuomarien ja tuomioistuinten riippumattomuutta koskevia vaatimuksia myös asianajajien sekä asianajalaitoksen riippumattomuuteen liittyviä keskeisiä vaatimuksia. Tämä Montrealin julistusluonnos on YK:ssa valmisteltavana edelleen ja sen merkittävyyttä lisää, et-

Asianajalaitoksen ja asianajajien riippumattomuudesta

tä valmisteluun otti voimakkaasti osaa, myös asianajajia koskevilta osin, YK:n ihmisoikeuksia käsittelevä osasto sekä 26 kansainvälistä järjestöä.

Asianajalaitoksen lakisääteisellä järjestämisellä ei meillä, kuten ei muissakaan oikeusvaltioissa, ole pyritty rajoittamaan asianajajien tahi asianajajakunnan itsenäisyyttä. Päin vastoin useasta säännöksestä voidaan havaita tarkoituksena olevan korostaa ja lujittaa ammatin itsenäisyyttä.

Sinänsä kysymys asianajajien tai asianajalaitoksen itsenäisyydestä ei Suomessa ole ollut laajan keskustelun kohteena. Se osaltaan johtuneen asianajalaitoksen myöhäisestä kehitymisestä maassamme, mutta suuremmalta osin varmaan siitä, että meillä asianajajien itsenäisyyttä on pidetty luonnollisena eikä tätä riippumattomuutta ole koettu uhanalaiseksi.

Kaikkialla ja kaikkina aikoina asia ei ole ollut näin. Historia osoittaa, että asianajajakuntaan on voitu kohdistaa tuhoisia iskuja ja sen olemassaolo saattaa kysymyksenalaiseksi tahi että se on suorastaan pyritty tukahduttamaan. Tunnetuimpia ovat Preussin Fredrik Suuren toimenpiteet, jotka johtivat riippumattoman asianajotoiminnan lopettamiseen ja asianajajien korvaamiseen assistenttineuvosten ja oikeuskomissaarien viroilla. Napoleonin mielestä taas asianajajat olivat joukko idealisteja, suunsoittajia, kiihottajia ja kverulanteja. Neuvostoliitossa itsenäinen asianajajakunta hajoitettiin lokakuun vallankumouksen jälkeen. Saksassa sekä Itävallassa puolestaan 1930-luvulla rajoitettiin asianajajien toimintaa sallimalla vain maan ylimmän oikeushallinnon hyväksymien henkilöiden harjoittaa ammattia.

Asianajajien sekä asianajajakunnan riippumattomuutta loukkaavat toimenpiteet eivät valitettavasti myöskään kuulu pelkästään historiaan tahi lähimenneisyyteen. Kansainvälisen juristikomission raporteista saamme ajoittain tietoja, että tälläkin hetkellä on valtioita, joissa kansalaisten mahdollisuudet saada pätevää oikeusapua on joko kokonaan estetty vallanpitäjien selvin määräyksin tahi rajoitettu epäsuorin toimenpitein. Siellä missä asianajajan vapaa toiminta on rajoitettu, siellä yleensä oikeusjärjestys ja kansalaisten oikeusturva on poljettu olemattomiin. Ei sinänsä olekaan sattuma, että yhteiskuntajärjestyksen muuttuessa totalitääriksi, olivatpa sen poliittiset tunnusmerkit minkä suuntaiset tahansa, riippumattomat asianajajat yleensä häviävät ensimmäisinä.

Asianajaja on päämiehensä puolesta puhuja. Sen vuoksi asianajan suhdetta päämieheen tulee suojata ulkopuolisilta haitallisilta seuraamuksilta. Asianajaja ei voi olla sidoksissa sellaisiin tahoihin, jotka saattaisivat rajoittaa hänen riippumattomuuttaan ja itsenäisyyttään pää-

miehen asian hoidossa. Tehtävänsä hoitavalla asianajajalla tulee myös olla turvattu mahdollisuus saada vapaasti puhua, mikäli se on välttämätöntä päämiehen oikeusturvan valvomiseksi. Hänen on saatava pelottomasti taistella vääryyttä vastaan, huomauttaa virheistä ja lainvas-
taisuuksista välittämättä siitä, ketä hänen sanansa koskevat.

Vain näin asianajaja voi täyttää tehtävänsä oikeudenhoidon orga-
nina sekä kansalaisten oikeusaputarpeen tyydyttäjänä.

Yksittäisen asianajajan riippumattomuudelle luo merkittävän takeen ammattikunta, jolla on autonomia omien asioiden hoitoon nähden. Asianajajalaitoksen riippumattomuus ulkopuolisista tahoista antaa asianajajalle tarvittavan turvan ja tietoisuuden siitä, että hän voi pel-
käämättä ulkopuolisen tahon asioihin puuttumista tahi painostusta an-
taa asiakkaalleen tämän tarvitseman oikeusavun.

Asianajajalaitoksen riippumattomuus ilmenee käytännössä monissa kohdin. Se näkyy ensinnäkin siinä, että asianajajakunta itse hyväksyy ja on myös velvollinen hyväksymään jäseniksi kaikki ne, jotka täyttä-
vät jäseneksi tulolle asetetut edellytykset. Yksittäisen asianajajan tai yleisen kansalaisten oikeusturvan kannalta ei olisi hyväksyttävää sel-
lainen menettely, että asianajajiksi voisivat ryhtyä tai päästä vain ne henkilöt, jotka ulkopuolinen taho, esimerkiksi julkinen valta, katsoisi sitä miellyttävän sekä harkitsisi sopiviksi.

Asianajajalaitoksen riippumattomuuden merkitys korostuu myös sii-
nä valvonnassa ja kurinpitotoiminnassa, jota asianajajalaitos ensi as-
teena harjoittaa jäsenistöönään nähden. Siinä että asianajajien valvon-
ta ensi asteessa tapahtuu ammattikunnan oman itsehallinnon puitteis-
sa, turvataan olennaisesti yksittäisen asianajajan mahdollisuudet har-
joittaa ammattiaan itsenäisesti ja riippumattomana. Onhan näin mini-
moitu ulkopuolisen taholta mahdollisuudet asiattomasti painostaa ta-
hi vaikuttaa asianajajaan hänen toiminnassaan. Meillä valvonta on asian-
ajajalaissa jätetty julkisoikeudellisen asianajajayhdistyksen, Suomen
Asianajajaliiton hallituksen ja sen asettaman kurinpitojaoston tehtä-
väksi. Julkisen vallan mahdollisuudet varmistua valvonnan asiallisuu-
desta ja oikeudenmukaisuudesta toteutuvat siinä, että asianajajaliiton
kurinpitoasioissa tekemiin ratkaisuihin voidaan hakea muutosta ylei-
sessä tuomioistuimessa, Helsingin hovioikeudessa, ja että valtioneu-
voston oikeuskansleri saa tiedokseen kaikki kurinpitoasioissa annetut
päätökset ja on oikeutettu niistä valittamaan sekä myös vaatimaan
asianajajaliiton hallitukselta kurinpitomenettelyn käynnistämistä yksit-
täistä asianajajaa kohtaan.

Ammattitoiminnassaan yksittäinen asianajaja on velvollinen nou-
dattamaan hyvää asianajotapaa, jossa koostuu ammattikunnan sisäi-

nen käsitys oman tehtävänsä merkityksestä ja arvosta. Hyvän asianajotavan synty ja muodostuminen on pitkäaikaisen kehityksen tulos ja se on alunperin ilmentänyt asianajajien noudattamia perinnäistapoja. Myöhemmin niistä on luotu tapakoonnoksia, jotka kattavat useimmat asianajotoiminnassa tavallisesti esiintulevat tilanteet sekä sisältävät asianajajan asemaa ja työtä kuvaavia periaatteellisia lausumia. Siihen nähden, kuinka hyvää asianajotapaa koskevat säännöt ovat kehittyneet ammattikunnan sisältä ja kuinka ne elävät ammattikunnan piirissä, on luontevaa, että näiden sääntöjen tulkinta ja noudattamisen valvonta tapahtuu niiden toimesta, joilla on riittävästi tietoa hyvästä asianajotavasta ja sen merkityksestä. Ulkopuoliselle se olisikin usein vaikeaa asianajajalojen puutteellisen tiedon ja kokemuksen vuoksi.

Asianajajakunnan riippumattomuuteen kuuluu myös ammattikunnan taloudellinen riippumattomuus. Taloudelliset sidonnaisuudet eivät myöskään saa muodostua asianajajan tahi asianajajakunnan toimintaan haitallisesti vaikuttaviksi tekijöiksi. Siten meillä Suomen Asianajajaliitto huolehtii lakisääteisten ja myös muiden tehtäviensä hoitamisesta kokonaan jäsenistöltä perityin varoin ilman mitään ulkopuolista taloudellista tukea tahi riippuvuutta.

Ajoittain meilläkin on julkisuudessa esitetty mielipiteitä, joissa on arvosteltu asianajajakunnan harjoittamaa jäsenistönsä valvontatoimintaa ja siihen kohdistamaa kurinpitotoimintaa. Näissä mielipiteissä sen on väitetty olevan toisaalta tehotonta ja toisaalta sisäänlämpiävää siten, että siinä olisi havaittavissa epäoikeudenmukaista ammattiveljien suojelemista. Tällaisen kritiikin voidaan kuitenkin katsoa perustuvan suurelta osin puutteellisiin ja virheellisiin tietoihin asianajajan ammatista ja asianajajalaitoksen toiminnasta.

Osittain näiden julkisuudessa esitettyjen mielipiteiden seurauksena oikeusministeriö asetti vuonna 1984 työryhmän selvittämään asianajajien valvonta- ja kurinpitajärjestelmän kehittämisen tarvetta sekä tekemään mahdollisesti tarpeellisia ehdotuksia. Työryhmä, joka kuuli useita asiantuntijoita, luovutti mietintönsä oikeusministeriölle maaliskuussa 1985. Mietinnössä todetaan yksiselitteisesti muun muassa, että asianajajien valvonta Suomessa on järjestetty asianmukaisesti ja kansainvälisesti vertailukelpoisella tavalla. Vielä valvonnan todettiin olevan sekä tiukkaa että tasapuolista.

Meillä asianajajalaitos ja asianajajan ammatin harjoittaminen on valtiovallan toimin järjestetty niin, että sekä yksittäisen asianajajan että asianajajalaitoksen riippumattomuus on pyritty mahdollisemman laajalti turvaamaan. Monet asianajajalakimme säännökset ja oikeusministeriön asianajajalain nojalla vahvistamat yleisen asianajajayhdistyksen, Suo-

men Asianajajaliiton säännöt sisältävät määräyksiä, jotka on suunnattu luomaan ja turvaamaan tätä itsenäisyyttä ja riippumattomuutta. Näiden säännösten sisältöä, taustaa ja merkitystä on Suomen Asianajajaliiton pitkäaikainen sihteeri, professori *Matti Ylöstalo* käsitellyt ansiokkaalla tavalla lukuisissa asianajoalaa koskevissa kirjoituksissaan, erityisesti kohta neljättä painostaan odottavassa Asianajajan käsikirjassa.

Julkinen valta on meillä myös muissa yhteyksissä osoittanut arvostavansa näitä periaatteita. Muun muassa oikeusministeriö asettaessaan edellä mainitun valvontatyöryhmän rajasi toimikunnan tehtävää siten, että toimikunnan ehdotusten tuli olla sopusoinnussa asianajajalaitoksen itsenäisyyden ja riippumattomuuden kanssa.